

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Sakarya University Faculty of Theology

ISSN: 2146-9806 | e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 25, Sayı/Issue: 48, Yıl/Year: 2023 (Aralık/December)

Pascal'ın Paradoksal İnsan Görüşü

Pascal's Paradoxical View of the Human Being

Tamer Yıldırım

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı –
Assoc. Prof., Sakarya University, Faculty of Theology, Department of
History of Philosophy.
tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 01/08/2023

Kabul Tarihi/Date Accepted: 15/11/2023

Yayın Tarihi/Date Published: 15/12/2023

Atıf/Citation: Yıldırım, Tamer. "Pascal'ın Paradoksal İnsan Görüşü". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25/48 (2023), 317-330. <https://doi.org/10.17335/sa-kaifd.1335893>.

İntihal: Bu makale, *iThenticate* yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
Plagiarism: This article has been scanned by *iThenticate* and no plagiarism detected.

İthaf

Bu makale, İsrail'in Gazze'deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail'in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail'in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur. Bu nedenle İsrail savaş ve soykırım suçlarından yargılanmalıdır.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel's brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel's attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes. Therefore, Israel has to be tried for war and genocide crimes.

هذه المقالة مهداة إلى أرواح العلماء والطلاب والعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية واللاإنسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومحيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إنّ ما تقوم به إسرائيل من هجمات، يتنافى مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي، وهي جرائم حرب وإبادة جماعية ينبغي أن تُحاكم عليها.

Öz

Blaise Pascal (1623-1662), 39 yıllık kısa olarak nitelendirebileceğimiz yaşamında çoğu insanın iki yaşamda ulaşmayı umabileceğinden fazlasını başardı. Yaşadığı mistik bir deneyimden sonra, psikoloji ve din üzerine düşüncelerini topladı, ancak bu düşüncelerini bir kitap haline getiremeden öldü. Onun *Düşünceler* adlı eseri yalnızca Hristiyan dinine yeni bakış açıları getirmekle kalmadı, aynı zamanda Fransız edebiyatının en iyileri arasında değerlendirildi. *Düşünceler*'in ana stratejilerinden biri, bir yanda Montaigne, diğer yanda Epiktetos'un kişiselleştirdiği çelişkili şüphecilik ve stoacılık felsefelerini kullanarak, inanmayan kişiyi Tanrı'ya, imana götürecek bir çaresizlik ve kafa karışıklığına sürüklemektir. Dolayısıyla *Düşünceler*'in bir kısmı şüpheli bir niteliği kendinde bulundururken, bir kısmı da dogmacı stoacılığın ruhuna sahiptir. Aslında Pascal her iki ucu da bağdaştırmaya çalışır. Bunu akıllı küçümseyip akılcı felsefeyi kınarken, inancı yüceltip ve kalbin, aklın bilmediği sebeplere sahip olduğunu belirterek yapar. O, eserlerinde insanı ve insanın dünyadaki durumunu, entelektüel tarihteki yerini ve kültür ve eğitim anlayışlarını, insanın Tanrı ile ilişkisi ışığında insan doğasına ilişkin görüşünün daha da geliştirilmesini ve ünlü bahis teorisi ve kalbe dair içgörülerini açıklamaya çalışır. Dünyadaki varlığını düşünmesi ve ona karşı doğru bir tavra sahip olması her kişinin yaşamının merkezinde bulunan bir durumdur. Makalemizde Pascal'ın insanın inanması ve acizliğinin nasıl paradoksal bir nitelikte olduğunu, insanın özgürlüğünü nasıl elinden alıp değersizleştirdiğini sunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Pascal, İnanç, Düşünceler, Sefillik, İnsan.

Abstract

In what can only be described as a short life of 39 years, Blaise Pascal achieved more than most people could hope to accomplish in two lifetimes. He collected his ideas on psychology and religion after a mystical experience, but he died without being able to compile them into a book. After this experience, Pascal chose to be a polemicist, a pedagogue, and a preacher rather than a philosopher, mathematician, or scientist. Not only did his *Thoughts (Pensees)* bring new perspectives to the Christian religion, but it is also considered among the best of French literature. One of the central strategies of the *Thoughts* was to drive the unbeliever to a state of despair and confusion that would lead him to God and faith, using the contradictory philosophies of skepticism and stoicism personified by Montaigne on the one hand and Epictetus on the other. Hence, some of the *Thoughts* bear a skeptical quality, while others have the spirit of dogmatic stoicism. In fact, Pascal seeks to accommodate both poles. He exalts faith and states that the heart has reasons unknown to the intellect while denigrating the intellect and condemning rational philosophy. Pascal is one of the authors who can and should be re-examined by people in every generation. In his writings, he tries to elucidate man and man's condition in the world, his place in intellectual history and his conceptions of culture and education, the further development of his view of human nature in the light of man's relationship with God, and his famous theory of Pascal's Wager and his insights into the heart. Reflecting on one's existence in the world and having the right attitude towards it is central to every person's life.

In Europe, from the beginning of the 18th century, there was a philosophical movement known as the Enlightenment. This wave of thought has had a profound impact on the modern world. For the last three hundred years, the Enlightenment movement has, in one way or another, defined philosophers and philosophical movements that think differently. Pascal was one of the philosophers who did not get caught up in the strong fluctuations of this movement. Enlightenment almost sought to make life itself a science. This is where much of Pascal's insight lies. Because there are so many things about life that science cannot account for. Pascal seems to try to unify them. He brought his genius and passion not only to mathematics and science but also to philosophy and endeavored to come to a theological conclusion. In all these disciplines, Pascal was fortunate enough to reveal his intuition. Today, if a middle ground is to be found between the Enlightenment's worship of reason and postmodernism's emphasis on freedom and self-governance, it may be helpful to explore Pascal's thoughts in depth to a certain extent.

In other respects, Pascal even takes it further than drawing parallels between religious faith and our basic cognitive framework, since both are located in the heart. He argues that our endeavors on the path of faith are attended by the direct influence of God's grace on our hearts. The result of this grace is a supernatural faith in the reality of God and the authenticity of the divine

message. According to Pascal, faith is a gift of God. It is implanted in the heart by God himself. However the proof is an intermediary in this process. Faith is within the heart, and it makes us "believers", not "knowers". Faith informs us of things that the senses do not, but it never contradicts them. So faith is above the senses, not opposite to them. If everything is put under the control of reason, nothing in religions will look mysterious and supernatural. This is why Pascal sets religious intuition above reason, saying that the heart has reasons that reason cannot grasp. Therefore, reason cannot solve the mystery of the human condition. It can only explore the cause of existing conditions. Regarding religion, human answers the questions that only reason can ask through the doctrine of original sin. Faith, or as Pascal usually puts it, emotional thought, the heart, is the supreme criterion of all moral truth and the highest truth in the fictional order.

Although the conception of grace seems to abolish freedom, it is stated that this is not the case when taken in the sense Pascal meant. Because the believer acts with an infallible obligation under the influence of God's grace, but his freedom is not destroyed because he can always act differently if he wishes. Therefore, it is stated that this theory, in which freedom is possessed to the extent and in the sense that what is desired is done, has the theological quality of allowing grace to leave room for virtue by allowing freedom literally. This is because, despite being under the influence of grace, one still does what is desired; one, actively participates in the process of salvation by doing one's virtues. In other words, Pascal is saying that we need divine grace to do good, that everyone is given enough of it, and that only our free will is needed to make it effective. Since this grace is an immutable condition of our life, moral perfection and salvation rest on our effort and will. Pascal states that man is elevated to God by God, but at the same time, he is unworthy of God and abandoned by God that he is naturally incapable of attaining goodness and truth because he claims to be equal to God, that man has the capacity for goodness and truth only through grace, thus combining an Augustinian understanding with the ideas of Thomas, Fulgentius, Molinism, and Stoicism to put forward a doctrine that he believes to be acceptable for his time. This kind of explanation limits and even eliminates the boundaries of freedom.

There was only one galaxy known at the time of the 17th-century thinker and scientist Pascal, and based on this knowledge, he said that the silence of space terrified him. Today, there are hundreds of galaxies detected. This infinite horizon that he feared looks very different today. So, his scientific views have not kept up with the advances. Pascal's wager argument, which he introduced as a contribution to the proof of God, has also been strongly criticized by different religious and atheist circles, and his view of man also has problems in terms of acceptance based on today's conception. As a consequence, Pascal is today a prominent figure in French literature, an important icon of Christian mystical thought, and his place in the field of philosophy is confined to both of these two aspects. However, the endeavor he undertook by directing his energies toward theological discussions is commendable within its own limits.

Keywords: History of Philosophy, Pascal, Grace, Pensées, Wretchedness, Human.

Giriş

Blaise Pascal, otuz yaşlarına doğru yaşadığı buhrandan sonra yazdığı son dönem eserlerinde Hıristiyan bakış açısıyla dini, insanı ve bunlarla ilişkili hususları ele almıştır. Bu fikirlerin büyük bir kısmı daha önce ortaçağda özellikle Hıristiyanlığın Katolik inancının sistemleştirilmesine katkıda bulunan St. Augustinus (ö. 430), St. Aquinas (ö. 1274) veya M. Montaigne (ö. 1592) gibi kişilerinin düşüncelerini devam ettirmiştir. Pascal'ın ayakları kendi döneminin çağdaş bilimi üzerinde, düşüncesi önceki Hıristiyan teologlarının eserlerinde, duygusu ise dinin mistik ilkelerine bağlı olmuştur. Burada problem şudur ki; Pascal bütün insanları ilgilendiren kalp, kalbi bilgi (içgüdü/sezgi), insan, erdem, irade, inayet gibi temel kavramlarla ilgilenmektedir. Bu şekildeki kısıtlayıcı unsurlar belirtilen kavramlarla ilgili olarak genel düşünceyi aşarak yeni

bir bakış açısını ortaya koymasına engel olmuştur. Yine de insanlık durumunu doğru bir şekilde tasvir etmenin bir yolunu deneyerek, insanbilim Pascal'ın yapıtlarında etkileyici bir anlatımını bulmuştur. Dolayısıyla özellikle *Düşünceler* adlı eserinde inanç, insanlık durumu, hayatın anlamı, mutluluğa giden yol ve diğer felsefi ve teolojik sorular hakkındaki konumu hakkında sıklıkla büyük bir felsefi derinlikle yazarak kitap boyunca, insan ruhuna ve varoluşun doğasına dair derin kavrayışlarını her sayfasına işlemiştir. Günümüzde insanların fazlaca önem verdikleri hayatın anlamı üzerine derinlemesine düşünceleri en dikkat çeken kısımları oluşturmaktadır. Genel kanı da *Düşünceler*'in bir kısmının insanlık durumu üzerine yazılmış edebi fikirlerden ibaret olması şeklindedir. Eser birbirleriyle çelişen ifadeler de içermekte, bazıları anlamı açıklanamayan, anlaşılabilen ifadelerden oluşurken en önemlileri insan deneyimi ve davranışı hakkında yazılmış olan kısımlardır. Günümüzde Pascal'ın hem *Düşünceler* hem de *Taşra Mektupları* adlı eseri Fransız edebiyatının önemli klasik örnekleri arasında yer alır. Çünkü *Taşra Mektupları*'nda da coşkunu, etkileyici, kısa ve özlü üslubuyla özgür irade, ahiret ve Tanrı'nın lütfu hakkındaki fikirlerini ortaya koyarak insanlara iman yolunu, ahirette mutlu olmanın yolunu göstermeyi amaçlamıştır. İnsanların Tanrı'ya yeniden bulmaları, İsa'yla yeniden kavuşmalarıyla kalbin ve merhametin yoluna girmelerine sebep olacak bir eser olarak düşünülmüştür.

Pascal'a göre insan, her zaman kendi içinde mükemmel olan hayvandan farklı olarak sonsuzluğa yönelmiş, sonsuzluk için yaratılmış bir varlıktır. Varoluş içindeki insanın bilmesi gereken en önemli husus nereden gelip nereye gittiği sorusudur. Nerede bulunduğu sorusu bir şekilde açıklanabilir fakat bilinmeyen alanların, metafizik konuların açıklanmaya çalışılması zor olan kısmı oluşturmaktadır. Fakat Pascal insanları sevmesine rağmen insanlık hakkında oldukça kötümser veya kasvetli bir düşünceye sahiptir.¹ Çünkü insanın Tanrı'nın güvenine ihanet ederek cennetten kovulmasının sebebi olan eksiklikle malul olması ve bunun izleri hayatının her döneminde bir şekilde kendini göstermektedir. Cinsel isteklerinin tatminindeki tavırları, emin olmayan halleri, aceleci durumu ile hayvanlara daha yakın bir yerde bulunan insanoğlunun sefil bir varlık olarak kaygı ve umutsuzluk içinde geçen bir yaşamda acı çeken bir konumunda bulunmaktadır. Genel olarak evrene ve insanlığın tarihine ve ebediyet düşüncesine baktığımızda her bir insan bireyinin dünyada geçireceği zaman ve varlığı anlamsız sayılacak kadar kısa ve küçüktür. Buna rağmen Pascal'a göre potansiyel olarak insan Tanrı'ya olan inancıyla melekler seviyesine yaklaşabilir.

Bunun sebebi Pascal'a göre insan için üç hakikat düzleminin söz konusu olmasıdır. Bu ilkin beden düzleminde görülebilir. İkincisi düşünsel düzlemdir. Burada sahip olunan entelektüel kabiliyet bedenlerin sahip olduğu

1 Jacques Chevalier, *Pascal*, çev. Mehmet Toprak (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961), 126.

gözlerle görülmezler. Bu sadece ruhun gözleriyle görülebilir. Sonuncusu kalp düzlemidir. Fiziki ve entelektüel unsurların ötesinde manevi yüceliklere sahiptir. *Düşünceler*'i anlamamızı en iyi sağlayacak en önemli mercekle de onun yaşamın üç düzenine (zihinsel, maddi ve manevi) ilişkin bu değerlendirmesidir. Bu üç farklı düzey eserdeki karışık olarak gözükken pek çok olayı daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

1. İrade ve İnyet

Hıristiyanlıkta Katolik teologların büyük kısmı insanın özü açısından bozuk olduğunu, Âdem babamızdan beri günahlarla yüklü olduğunu, bu durumdan sadece Tanrı'nın inayetiyle kurtulabileceğini düşünmektedirler. Pascal, bağlı olduğu kendi dönemindeki dini hareketlerden biri olan Jansenizm, St. Augustinus'un fikirlerini benimsemiş ve insan özgürlüğünü büyük ölçüde yadsımıştır. Jansenizm'in temelinde insanın bir hiç ve Tanrı'nın her şey olduğu fikri vardır. Jansenistlerin Tanrı'nın önceden belirlenmiş az sayıdaki insanı cennete sokacağını belirtmesi, bu noktada özgür iradeyi ötelemeleri Pascal'ın insanı sefil olarak değerlendirmesini etkilemiştir. Pascal, imanın Tanrı'nın bir lütfu olduğunu bunun akıl yürütme ile elde edilemeyeceğini belirtmiştir.² Çünkü Tanrı iman edeceklerin kalbine Tanrı sevgisini sindirmelerini sağlayarak ve kendi benliklerinden nefret duymayı telkin ederek onların ruhunda iman ve itikada doğru bir meyil uyandırmıştır.³

Pascal'a göre ilahi hakikatler zekâdan kalbe değil, kalpten zekâyâ doğru giderler.⁴ Buna göre iman etme sürecinde kişinin kendi kendisini kontrol etmesi tabii ki bir çabayı gerektirir fakat Pascal, bu çabanın Tanrı'nın bizim kalplerimize doğrudan etki etmesini içereceğini belirtir.⁵ İnsanın neyin doğru ve iyi olduğunu bilemeyeceğini, çünkü akıl ya da bilme kapasitesinin kalp ya da sevme kapasitesi tarafından bozulduğunu savunur. Bunun sebebi de insanın Tanrı'ya olan sonsuz sevgiyi kendine yöneltmesidir. Bu şekilde akıl artık şeylerin hakikatini ve değerini bilecek durumda değildir. Çünkü bunlar ancak Tanrı'ya yöneltildiğinde uygun şekilde çalışır.⁶ Pascal, burada kalbi (ya da sezgi) temele almıştır. Pascal'a göre kalbin kendine göre aklın kavrayamadığı sebepleri olduğundan Tanrı'yı duyumsayan yetimiz akıl değil kalptir.⁷ Çünkü Tanrı akıldan ziyade iradeye tasarruf etmek istediğinden kendini gizlemiştir. Hz. İsa gelerek hakikati gizleyen örtüleri kaldırmış ve gizli olan bu

2 Blaise Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel (Ankara: Fol Yayınları, 2019), 78.

3 Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel, 80.

4 Fethi Yücel, "Giriş", *Düşünceler*, Pascal, çev. Fethi Yücel (Ankara: Fol Yayınları, 2019), 26.

5 Michael Mariarty, "Grace and Religious Belief in Pascal", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 156.

6 Hélène Bouchilloux, "Pascal and The Social World", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 207-208.

7 Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel, 78.

Tanrı, kalp gözüne yavaş yavaş görünür hale gelmiştir.⁸ Çünkü Tanrı sevdiklerinin kalbini yumuşatır ve kendine karşı bir meyil uyandırır.

Dini inanç ile temel bilişsel çerçevemiz arasında paralellik vardır çünkü her ikisinin de merkezi kalptir. İnanç denilen şeyde bu olduğundan Tanrı akılla değil kalple algılanır. "Siz eğer bu doğaüstü inanç durumuna sahipseniz, Tanrı sizin için fiziksel dünya kadar gerçektir".⁹ Pascal'ın düşüncesinin bu yönünü ele alanlara göre insan inanma konusunda özgür bir şekilde hareket etmektedir. Yani ilahi faaliyet herkese yeter miktarda yardım eder fakat insanın hür iradesini zorlayarak değil bir nevi ilham ile olmaktadır. Yani Tanrı'nın faaliyeti insanın özgürlüğünü ortadan kaldırmadan tesir eder. Bundan dolayı iyi fiiller insana ve Tanrı'ya aittir. Amil olarak Tanrı'ya, onunla işbirliği yaptığı için bu fiiller insana aittir.¹⁰ İlahi inayetin etkisi altındakiler, kendi özgür iradeleriyle, Tanrı'yı yaratılmış şeylere tercih etmeye yönlendirilirler, Tanrı'dan uzak olanlar günahattan kaçınmaktan çok günah işlemekle tatmin olacakları şekilde şehvi nefsin tuzağına düşerler. Ama iki taraf da istediğini yapmaktadır ki Pascal'ın düşüncesinin bu kısmında inayetin bilişsel ve duygusal boyutlarının iç içe geçmesi söz konusudur. Ruha inayet yoluyla etki eden, insanın ruhsal yönünü etkileyen bir Tanrı inancı özgürlüğün ne kadarını insana vermektedir? Özgürlüğün hem ruhta hem de dışarıda olması gerekir. Pascal'ın özgürlük düşüncesinde insanın arzu ve isteklerini Tanrı'nın inayetine uygun hale dönüştürmek ve bunun sonucunda Tanrı'nın insana doğru yolu göstereceği belirtilir. Fakat son noktada belirleyici olan yine Tanrı olmaktadır. Hem Tanrı'nın belirleyici olduğunu kabul edip hem de insanın özgür olduğunu savunmak birbiriyle tam olarak uyuşmamaktadır. İrade özgürlüğünü ihlal edecek ifadeler fiilin ahlakilik açıdan ele alınmasını engelleyeceğinden bu düşünceyi kabul etmek oldukça zorlaşacaktır.

Ayrıca Pascal tarafından özürlüğü olmadığını bir işareti olarak ilk günah ya da düşüş olayı ifade edilmiştir. Pascal için Augustinusçu ve Thomasçı düşüncenin bozulmuş bir görüşüne göre Tanrı'nın inayeti insanın tercihine bağlı kılınarak değersizleştirilmiştir. Eğer insanların sadece doğruyu yapmaları sağlanmışsa, o zaman onların bunu yapamaması için hiçbir neden olmadığı varsayılmıştır. Ancak bu, ilk günahın insan doğası üzerindeki etkisini gözden kaçırmak demektir. Çünkü düşüş, Tanrı sevgisine bağlı bir benlik sevgisinin yerine, kişinin kendi iyiliği için sınırsız bir kendine karşı duyacağı sevgisinin ikame edilmesi anlayışına sebep olmuştur. Bu yüzden baştan sona kadar Pascal, kurtuluş sürecinde Tanrı'nın önceliğini korumakla ilgilenmiştir:

8 Chevalier, *Pascal*, 123-124.

9 Mariarty, "Grace and Religious Belief in Pascal", 155-157.

10 Chevalier, *Pascal*, 97.

Burada şüphesiz bir insan katkısı vardır, ancak onu zorunlu olarak destekleyen ve harekete geçiren Tanrı'dır, baskın irade Ona aittir.¹¹ İnsanın özgürlüğü burada da ötelenmektedir.

Bununla ilintili olarak bilgi konusu önemli hale gelmektedir ki Pascal'a göre insanı rahatlatarak olan, günah duygusundan kurtaracak olan ve mutluluğu sağlayacak olan kalbin sağlayacağı bilgidir. Bu Tanrı ve Tanrı'nın inayeti ile mümkündür ve buna da halis bir kalp ile ulaşılabilir. Bir anlamda Pascal'da kalbin bilgi sağlayan bir merkez olarak değerlendirilmesi böyle bir ilkeye dayanır. 17. yüzyıl filozoflarının çoğunda olduğu gibi aslında Pascal için de en kesin bilgi matematik alanındadır fakat onun da aşamayacağı sınırları vardır. En basitinden Tanrı'yı bize anlatamaz, ahlaki problemlerimizi çözemez, dini anlayışımızı düzeltemez. Metafiziğin cevap bulmaya çalıştığı insanın nereden gelip nereye gittiğinin, hayatımızın gerçek anlamının ne olduğunu yanıtını bize veremez. O zaman bu bilgileri biz akıldan değil kalpten alabiliriz. Fakat burada şöyle bir problemle karşılaşırız: Tanrı'nın inayeti yani lütfu olmadan inanç olmaz, ancak kişi lütuf aldığını bilemez, bu nedenle inancı olduğunu da bilemez hale geleceğinden kişi R. Descartes'teki gibi kötü bir cin tarafından kandırılabilir. Bu da bizi Pascal'ın epistemolojisindeki eksik bir yöne götürür. Pascal burada Tanrı'nın iyiliğini ortaya koyacaktır ve bu riski ortadan kaldırmaya çalışacaktır. Fakat yine de temeldeki bir başka zorluk devam edecektir. Şöyle ki, Pascal'ın psikolojisinde ilk ilkeleri kavramamızı sağlayan kalbin aynı zamanda heves, hayal ve tutku organı olması söz konusudur. Pascal'da akıl, ilk ilkelerin bilgisi için kalbe bağlı olduğundan, tüm akıl yürütmemizin duyguya teslim olmaya indirgenliğini söylemek doğru olur.¹²

Burada akıl ile irade arasındaki ayrımına dikkat etmemiz gerekmektedir. Pascal'daki irade terimi modern anlamıyla anlaşılmalıdır. Seçim yapma veya eğilimlerimize karşı hareket etme kapasitemize atıfta bulunmaz. Eğilim-

11 Mariarty, "Grace and Religious Belief in Pascal", 146-153. "Tanrı'nın bazılarını karanlıkta bırakıp bazılarını aydınlatmayı irade ettiği ilkesini kabul etmedikçe Tanrı'nın eserlerinden hiçbirini anlayamayız". Blaise Pascal, *Düşünceler*, çev. Metin Karabaşoğlu (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2017), 94.

12 Pascal, duygu sözcüğüyle, ilk ilkelerin kişisel ancak göreceli olmayan bir algısını kasteder. Fakat duygu kalpte yer aldığı için onu bireysel fanteziden ayırt etmek çok zorlaşacaktır. Pierre Force, "Pascal and Philosophical Method", *The Cambridge Companion to Pascal*, ed. Nicholas Hammond (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), 226. Pascal ilk ilkeleri kavramamızı sağlayan yeteneğin kalp olduğunu söyler ve ilk ilkeleri belirleme kapasitemizi ifade etmek için de kalp kelimesini kullanır. Aslında Pascal, kalbi ilk ilkeleri algılayan organ olarak tanımladığında, bu algının özünde bedensel ve fiziksel bir şey olduğunu kasteder. Ruhumuzla akıl yürütürüz ama ilk ilkeler hakkındaki bilgimiz bedenimizden gelir. Force, "Pascal and Philosophical Method", 220, 224. Bouchilloux, "Pascal and The Social World", 208.

lerin kendilerine atıfta bulunur. Bir şeyi yapma eğilimi, arzusu, isteğidir. Pascal için aklın ilk ilkeleri vardır. İradenin de kendi ilk ilkeleri vardır. Aklın ilk ilkeleri doğal ve herkes tarafından bilinen gerçeklerdir (bütün parçadan büyüktür gibi). İradenin ilk ilkeleri, sahip olunmaması mümkün olmayan mutlu olma arzusu gibi tüm insanlarda doğal ve ortak olan bazı arzular ve buna ulaşmak için herkesin peşinden koştuğu bazı belirli nesnelere¹³. Sonuçta Pascal'a göre fikirleri ruh tarafından kabul etmenin iki yolu vardır: akıl ve irade. Fakat bunlarda sınırlılıkla maluldür.

Pascal, kısaca Kadiri Mutlak, Âlimi Mutlak, Hâkimi Mutlak bir Tanrı düşüncesinin sonucu olarak günahkâr insanın kurtuluşa ermesinin yegâne koşulunun tanrısal inayet olduğunu belirtir. Bu temelde oluşturulacak ahlak düşüncesi aslında bir nevi tutuculuğu benimsemeyi içerir. Tanrısız insan sefildir fakat İsa'nın büyüklüğüne yönelen insan büyüktür. İnsan tamamıyla değersiz değildir. Asıl olan insanın Tanrı'dan aşağıda olmasıdır. Bu hümanizm anlayışının karşıtı gibi durmaktadır. Çünkü insanın güçsüzlüğü hümanizmi yok eder. Zaten hümanizme mesafeli duruşu *Düşünceler* adlı eserinin pek çok yerinde kendisini açıkça hissettirir. Pascal'ın akli kullanarak ortaya koyduğu özellikle matematik/geometri alanındaki eserlere icatlara rağmen akli bu kadar küçük görmesinin temelinde yaşadığı dönemdeki aklın kutsanması ve kural koyucu unsur olarak görülmesi yatmaktadır

2. Paradoksal Yapı: Büyüklük, Küçüklük ve Sefalet

Bilgi felsefesiyle ilgili olarak felsefede iki temel yönelim vardır biri dogmatik olan ve bilimle uğraşanlar diğeri de septikler. Bunlar arasında bir çatışma vardır. Bunlardan biri insanın akıyla büyüklüğünü diğeri ise insanın sefaletini öğretir. *Düşünceler*'de Pascal, bunun nasıl birbirini tamamlayan iki zıt ucu ifade ettiğini açıklar. Pascal yaşadığı mistik deneyim sonucunda Tanrı'nın varlığından emin bir hale gelmiş ve inançsız insanların sefalet içerisinde olduğunu bu deneyimden sonra daha kesin bir şekilde benimsemiştir.

Bir düzende iki farklı kutbu ifade eden büyüklük ve sefaleti Pascal, şöyle açıklar: "İnsan kendisinin sefil olduğunu bildiği için insanın büyüklüğü büyüktür; ağaç sefil olduğunu bilmez. Demek ki sefil olduğunu bilmek sefil olmak demektir. Fakat hepimizin sefil olduğunu bilmek büyük olmak demektir".¹⁴ Felsefe ve akıl bakımından insan bir muamma olup tamamen mükemmel ve bir o kadar da zavallı bir konumdadır. Pascal'ın ifadeleri ile söyleyecek olursak; "İnsan zavallı olduğunu bilir böyle olduğunu bildiği için mutsuzdur. Fakat bunu bildiği için mükemmeldir. Eğer bir kişi kendisini yüceltirse onu

13 Force, "Pascal and Philosophical Method", 221.

14 Blaise Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu (İstanbul: Say Yayınları, 2004), 41

aşağılarım, kendisini alçaltan kişiyi ise yüceltirim ve kavranılmaz bir canavar olduğunu idrak edene dek onu daima inkâr ederim.”¹⁵

İnsanın hem sefalet hem de büyüklük, hiçbir şey ve her şey olduğunu, sonsuzluğu arzulasa da sınırlı olduğunu savunan Pascal’ın sefalet ve büyüklük başlığı altında birleştirdiği ve skolastik bir ikilem olan belirlenimcilik ve özgürlük ikilemine hapsolmuş olanların üzerine düşünceleri gereken bütün paradokslar, bu paradoksal ve iki yönlü içerme ilişkisinden kaynaklanır: belirlenmiş olan (sefalet) insan, belirlenimlerini (büyüklük) bilebilir ve onları aşmaya çalışabilir. Bütün bu paradoksların kaynağı düşünömsellik ayrıcalığında yatar. Pascal, *Düşünceler*’de bu konuyu açık bir şekilde ifade eder: “İnsana büyüklük sağlayan düşüncedir. Bizim bütün önemimiz düşünceden dolaydır. Kendimizi büyük görmemiz bundan gelmektedir. Öyleyse ahlakın da ilkesi olarak iyi düşünmeye çalışalım”.¹⁶ Yukarıda da belirttiğimiz gibi insan sefilidir, bunu bildiğinden dolayı da büyüktür ya da insanın zayıflığı, onu bilenlerden ziyade bilmeyenlerde kendini gösterir. İnsanın kendisinin sefil olduğunu bilmesi büyüktür çünkü daha aşağı varlıklar bunun bilgisine sahip değildir.¹⁷ İnsanın hayvanlardan farkı hayvanlarda tabii olan şeyler insan için sefalet olur. İnsan ne melek ne de hayvandır.¹⁸ O, hem büyük hem de sefil bir varlıktır. Sefaleti büyüklüğünün, büyüklüğü de sefaletin zorunlu neticesidir. Bilgisi arttıkça iki yönde de genişler. Bilgisiyle öğünürse alçalır, kendini alçaltırsa (alçak gönüllü olursa) övölür. İnançsız bir insan hiçbir şey değildir, boş ve manasız bir hale gelir.¹⁹ Fakat temelde Pascal insanı farklılaştıran şeyin başka şeylerden öte düşünce olduğunu ifade eder: “Düşünce vasıtasıyla beni içine alan kâinatı anlar hale gelebilir. İnsan düşünmek için yapılmıştır. Onun bütün değeri bundadır. Bütün görevi olması gerektiği gibi düşünebilmektir. İnsanın düşünme sırası şöyle olmalıdır: kendisi üzerine düşünme, fâili üzerine düşünme ve ereği üzerine düşünme”.²⁰ Bu üç alan insanın kendisini, eylemlerini ve amaçlarını daha iyi anlamasını sağlar ki bu da insan olmanın bir gereğidir.

15 Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 42.

16 Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 42.

17 Pierre Bourdieu, *Akademik Aklın Eleştirisi (Pascalca Düşünme Çabaları)*, çev. Burcu Yalım (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 113, 158. Pascal, *Düşünceler* adlı eserinde farklı yerlerde bunu ifade eden anlatımlara başvurur: “İnsanın büyüklüğü, yoksulluğunu bildiğinden dolayı, büyüktür. Bir ağaç yoksulluğunu bilmez”. Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 42. İnsan doğadaki en nazik sızdır fakat düşünen bir varlık olarak evren onu öldürse de bu güçten daha asil sayılacaktır çünkü öldüğünün farkındadır. İnsanlık haysiyetimiz düşüncededir. Ahlak ilkesine uygun olarak iyi ve uygun bir şekilde düşünmeye çalışmalıyız. İnsanın bütün haysiyeti düşünmededir. Düşünme hayranlık uyandıran eşsiz bir şeydir. Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel, 93, 94.

18 Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 49.

19 Chevalier, *Pascal*, 114-115.

20 Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel, 67.

Pascal, bu konuyu ölümünden sonra yayınlanan *Entretien avec Monsieur de Sacy sur Epictete et Montaigne* (Mösyö de Sacy ile Epiktetos ve Montaigne Üstüne Konuşmalar) adlı eserinde Epiktetos ve Montaigne üzerinden örneklendirerek anlatır. Buna göre stoacı bilge Epiktetos, insanın büyüklüğünü ve soyluluğunu görür. Montaigne ise insanın yetersizliğini, zaaflarını, sınırlarını ve kötülüğünü belirtir. Pascal'a göre bu görüşlerden her birinde bir haklılık payı vardır. Kuşkuculukla, stoacılığın iç tutarlılıkları başkadır. Bunlarda büyük ya da sefil, erdemli ya da erdemsiz insanlığın durumuyla ilgili olarak kendi tarzında bir şeyler söyler. Pascal bu olumlu ve olumsuz tavırdan hareketle mantıksal bir çözüm önerir. Vahiy, kalp, Musa, İsa peygamberler tarafından ifade edilenler insanlığın erdemli ya da erdemsiz durumunu anlama olanağı sağlar. İnsan yüce bir varlıktır Tanrı'ya benzer bir varlık olarak yaratılmış ve onurludur. İlk günah onu kusurlu ve eksik bir varlık haline getirdiğinden günahkâr, zayıf ve sınırlıdır.²¹ Dolayısıyla Pascal insanın iki yönünü sürekli hatırlaması ve buna uygun bir hayatı benimsemesi gerektiğini bunun içinde insana hem yüceliğini hem de bayağılığını göstermek gerektiğini sadece birini göstermenin tehlikeli olacağını belirtir.²²

Sonuçta Pascal, insanın her şeyin ölçüsü olmadığını, büyüklük ve sefaletin çarpık bir çelişkisi olduğunu düşünmüştür. Problem paradoksal olarak şu noktada kendini göstermektedir; Sokrates'in kendisini döneminin en cahili olarak görmesiyle devrinin bilgisi sayılması gibi Pascal da insanın kendisinin sefil olduğunu bilmesinin onun büyüklüğünü ifade ettiğini belirtmiştir.

3. Sefaleti Aşma

Pascal, insanın sefaletinin izah edilebilirliğinin en önemli ilkesi olduğunu düşündüğünden dolayı ilk günah kavramına ayrı bir önem atfeder.²³ İnsanın büyüklüğü ilk yaratılışı ile, sefaleti de sükûtu ile açıklanır. İnsanların sefaletlerini durduracak olan şey kendilerinde değildir, insanı Tanrı'dan uzaklaştıran gurur ve dünyaya bağlayan şehvetten kurtulup mutluluğu ancak Tanrı'da bulabilirler. Her şey Tanrı'dan geliyorsa ve yine ona dönüyorsa ona inanmak ve onu sevmek gerekir. İnsanın Tanrıyla birleşmesi ve ona yönelmesi mağfaret yoluyla olur. Güç Tanrı'dan istenir ve Tanrı da bunu verir. Çünkü Tanrı insanlara acziyetini giderecek ve onların istedikleri yerine getirecek bir kurtarıcı göndereceğini vadedmiştir. *Düşünceler* bunu İsa kavramıyla oldukça yoğun bir şekilde anlatır.

Dini metinleri temele alan Pascal gibi düşünürler için insanın tabiatı hem insanın içinde hem de dışında Tanrı'yı gösterir.²⁴ Tanrı'ya inanmayan insan

21 Roger-Pol Droit, *Kısa Felsefe Tarihi*, çev. İsmail Yerguz (İstanbul: Say Yayınları 2013), 123-124.

22 Pascal, *Düşünceler*, çev. Fethi Yücel, 98.

23 Chevalier, *Pascal*, 89.

24 Chevalier, *Pascal*, 117-118.

sefalet, Tanrı ile olan insan ise mutluluk içindedir. Hatta Pascal daha ileri boyutta Tanrı'ya inanmayan veya onu arzulamayan insanın aptal, cahil, dayanaksız ve bozuk olduğunu belirtmiştir. Çünkü zayıf bir varlık olan insanı duyuları, akli, muhayyilesi aldatır. Gurur, kendini beğenmişlik ve kuruntudan kurtulamaz. Hatta Pascal, kendini beğenmişlikle sefaletin birbirine bağlı olduğunu belirtir.²⁵ Bu noktada tevazu kavramı ayrı öneme sahip bir unsur olarak değerlendirilir. Çünkü konumuz başkasına (Tanrı'ya) inanmak olduğundan tevazu teması Pascal'da en baskın olan konu haline gelmiştir. Dinler kurtuluş için imana sarılmayı söyler böylece kişi Tanrı'nın lütfuna mazhar olabilir. Tanrı'ya iman, insanı kurtarabilir. Bu yüzden bütün dinlerde erdemlerden en üstünü olarak tevazu görülür. Dolayısıyla dinler Tanrı'nın lütfuna bağlı kurtuluş teorileri olarak tanımlanabilir. Özellikle Pascal'da bu durum açıkça görülebilir. Gerekli olan şey filozofların akli değil sadece insanların tevazularıdır. Pascal'da felsefe eleştirileri bütünüyle felsefenin doğası icabı kibirli olduğu tespiti üzerine kurulmuştur. Felsefeyi eleştirmekten geri durmamış, öyle ki onun nazarında felsefenin en büyük düşman olduğu hissedilebilir.²⁶

Tanrı'dan uzaklaşan veya onu aramayan insan ne kendisinde ne de kendi dışında mutluluğu bulamaz.²⁷ Sefaleti, acziyeti, günahı aşmanın yolu Tanrı'ya inanma, ona bağlanma, ahlaki kötülüklerden uzaklaşma ve ahlaki erdemleri elde etme ile gerçekleşir. *Düşünceler*'de bu, şu şekilde ifade edilir: "Yeryüzünde insanın sefaletini ve Tanrı'nın kayırcılığını göstermeyen bir nesne yoktur: Üstelik Tanrısız bir insanın güçsüzlüğünü de, Tanrı'ya inananın güçlülüğünü de".²⁸

Sonuç

Pascal insanın özgürlüğünü korumaya çalışırken aynı zamanda bunu sağlayan yegâne güç olarak Tanrı'yı görmesi sebebiyle özgürlüğün sınırlarını daraltırken özgürlüğü bir nevi ortadan kaldırmaktadır. Pascal, yalnızca ilahi lütfuyla işletilebilecek olan iradede radikal bir dönüşüm olmaksızın insani erdeme de yer bırakmamıştır. Tanrı'nın gücü arttırılırken insanın gücü azaltılmıştır. Hem Tanrı'nın mutlak inayetini hem de insanın özgürlüğünü savunmak mümkün değildir. Dolayısıyla özgür irade insanın gücünü içerecek şekilde ve her iki tarafında (Tanrı-insan) etkisini göstereceği bir niteliğe sahip olarak çözümlenememiştir. Akıl ve iradeyi sınırlandırırken dini anlamda bunları ortadan kaldırmak mistik bir yaşama uygun fakat hayatın bütünlüğüne sahip olmak isteyenler için ters bir durumu içerir. İnsan sadece inanan

25 Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 48.

26 Luc Ferry, *Gençler İçin Batı Felsefesi*, çev. Devrim Çetinkasap (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008), 5, 55.

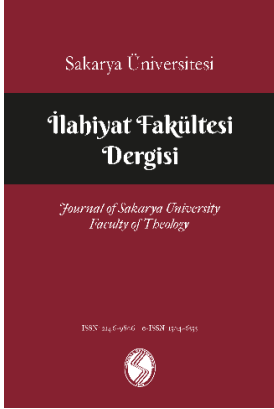
27 Chevalier, *Pascal*, 111.

28 Pascal, *Düşünceler*, çev. İ. Z. Eyuboğlu, 33.

bir canlı değildir. Bilen, anlayan, seçen ve yapan bir varlıktır. Konu bu boyutuyla ahlaki-metafizik bir problemi kendinde taşımaktadır ve bu problemlili konu Pascal tarafından tam olarak açıklanamamıştır. Ayrıca insanın sefaletini onu tanımlarken temele alıp devamında büyüklüğünü de sefaletini bilmesine bağlamak dolaylı yoldan yine insanın sefil olduğunu söylemektir. Dolayısıyla insanın hem varlığını hem de aklını paradoksal ifadelerle küçümseyen Pascal'ın günümüz insanına söyleyecekleri oldukça sınırlı kalmaktadır.

Kaynakça

- Bouchilloux, Hélène. "Pascal and The Social World". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 201-215. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Bourdieu, Pierre. *Akademik Aklın Eleştirisi (Pascalca Düşünme Çabaları)*. çev. Burcu Yalım. İstanbul: Metis Yayınları, 2. Baskı, 2016.
- Chevalier, Jacques. *Pascal*. çev. Mehmet Toprak. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1961.
- Droit, Roger-Pol. *Kısa Felsefe Tarihi*. çev. İsmail Yerguz. İstanbul: Say Yayınları, 2013.
- Ferry, Luc. *Gençler İçin Batı Felsefesi*. çev. Devrim Çetinkasap. İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2008.
- Force, Pierre. "Pascal and Philosophical Method". *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 216-234. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Mariarty, Michael. "Grace and Religious Belief in Pascal", *The Cambridge Companion to Pascal*. ed. Nicholas Hammond. 144-161. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Pascal, Blaise. *Düşünceler*. çev. Fethi Yücel. Ankara: Fol Yayınları, 2019.
- Pascal, Blaise. *Düşünceler*. çev. İ. Z. Eyuboğlu. İstanbul: Say Yayınları, 4. Baskı, 2004.
- Pascal, Blaise. *Düşünceler*. çev. Metin Karabaşoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 6. Baskı, 2017.
- Yücel, Fethi. "Giriş". *Düşünceler*. Blaise Pascal. 15-27. Ankara: Fol Yayınları, 2019.

Pascal'ın Paradoksal İnsan Görüşü

Tamer Yıldırım

Sakarya Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi,
Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı

tyildirim@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-0033-0539>

Makale Bilgi Formu

Yazarların Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, kâr amacı gütmeyen veya özel sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

“Pascal'ın Paradoksal İnsan Görüşü” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel etik ve alıntı kurallarına uyulmuş olup toplanan veriler üzerinde hiçbir tahrifat yapılmamıştır. Herhangi bir etik ihlalle karşılaşılması durumunda *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nin yükümlülüğü olmayıp tüm sorumluluk yazarlara aittir.